

Anthony Dracopoulos

University of Sydney

Η Περιπέτεια του Αντρέα Κορδοπάτη και ο Ενδιάμεσος Χώρος του Θανάση Βαλτινού

The Adventure of Andreas Kordopatis and the Interstitial Space of Thenanis Valtinos

Abstract

Through the creative manipulation of textual formulations which belong neither to the sphere of literature nor to the sphere of narrative, Thanasis Valtinos' prose constructs a space between fiction and reality. This paper explores Valtinos' unusual forms of representation by examining the "Synaxari of Andreas Kordopatis". It argues that the "in-between" space facilitates the co-presence of two voices: the character who wants to bring his experience to the realm of language and the writer who wants to capture the tone of the character's voice. Both voices find their articulation in a single form which is congruent to the to their aspirations. As the interstitial experience of the character designates a space between desire and fulfilment that fires up hope and the potentiality of dreaming, so Valtinos' narrative becomes "foreign" to literature in order to question ordinary views on perception and representation and to give voice to the experience of anonymity.

1. Η αναζήτηση μορφών

Διακριτικό γνώρισμα της γραφής του Θανάση Βαλτινού είναι η αφηγηματική εκμετάλλευση μορφών που προβληματοποιούν τη σχέση λογοτεχνίας και πραγματικότητας. Αυτό επιτυγχάνεται με την οικοδόμηση της αφήγησης σε δάνειες ή «εξω-λογοτεχνικές» δομές, όπως για παράδειγμα, το ενημερωτικό φυλλάδιο μιας ηλεκτρικής

συσκευής, αγγελίες εφημερίδων, ημερολογιακές εγγραφές, επιστολές σε άτομα, οργανισμούς, ή εφημερίδες, πραγματικά ή «κατασκευασμένα» ειδησιογραφικά δελτία, ειδήσεις ξεσηκωμένες από στήλες εφημερίδων, τα πρακτικά μιας δίκης, προφορικές μαρτυρίες των ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα της ιστορίας που αφηγούνται κ.α.

Η χρήση κειμενικών σχημάτων, που δεν ανήκουν στη σφαίρα του «λογοτεχνικού», ενίοτε μάλιστα ούτε καν στη σφαίρα του «αφηγηματικού», συνεργεί εντούτοις στην ανάδυση μιας ολοκληρωμένης ιστορίας. Η ιστορία, όμως, αυτή αποδίδεται με τέτοιο τρόπο που είναι δύσκολο να εξακριβωθεί που τελειώνει το «ντοκουμέντο» ή η προσωπική αφήγηση του ήρωα και που αρχίζει η παρουσία του συγγραφέα, που σταματά η αναφορά στην πραγματικότητα και που ξεκινά η μυθοπλασία. Ο Βαλτινός, ωστόσο, φαίνεται να επιδιώκει αυτή τη συσκότιση. Αντί να αποσιωπεί την καταγωγή τους ή να την βάζει στο περιθώριο, επιμένει να την υπογραμμίζει. Παρεμβαίνει με σημειώματα σε καίρια σημεία των έργων του για να μας θυμίσει ή για να τονίσει πως πρόκειται για πραγματικά ντοκουμέντα, δίνοντας έτσι την εντύπωση πως συρράπτει το πρωτογενές υλικό ενός αφηγήματος, χωρίς όμως να φτιάχνει αυτό το αφήγημα.

Όλα αυτά έχουν προφανείς συνέπειες στην ειδολογική κατάταξη του έργου του. Τι ακριβώς είναι αυτό που γράφει ο Βαλτινός και σε ποιο λογοτεχνικό είδος ανήκουν οι αφηγήσεις του; Τα ερωτήματα αυτά επιτείνονται ιδιαίτερα στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες ο συγγραφέας επιμένει να αποκαλεί μυθιστορήματα, «κείμενα» που, είτε εξαιτίας του μεγέθους τους είτε εξαιτίας της μορφής τους, δεν εγγράφονται εύκολα σ' αυτό που έχουμε συνηθίσει να αποκαλούμε μυθιστόρημα. Ο Σταύρος Ζουμπουλάκης, υπεύθυνος της έκδοσης του *Ανάπλου*, ενός κατά τα φαινόμενα αυτοβιογραφικού αφηγήματος που αρθρώνεται με τη μορφή συνέντευξης, καταγράφει με τον ακόλουθο τρόπο την εμπειρία του με την επιμονή του Βαλτινού:

Όταν ο Θανάτης Βαλτινός μου παρέδωσε τον *Ανάπλου* για πρώτη ανάγνωση και, εννοείται, προς έκδοση, χωρίς μάλιστα να είναι καλά καλά τελειωμένος (έλειπαν οι τελευταίες σελίδες), ήταν κατηγορηματικός: «Αυτή τη φορά θα γράψουμε από κάτω

‘μυθιστόρημα’». Το «αυτή τη φορά» πήγαινε στη δική μου απροθυμία, την προηγούμενη φορά, κατά την έκδοση δηλαδή του Τελευταίου Βαρλάμη, να αναγραφεί ο χαρακτηρισμός αυτός κάτω από τον τίτλο, η οποία οφειλόταν κατά κύριο λόγο στην έκταση του: η πρώτη δημοσίευση στη *Νέα Εστία* έπιανε 22 σελίδες όλες κι όλες – πώς να το πεις μυθιστόρημα αυτό; Η δήλωση πάντως ήταν κατηγορηματική και οι υπομνήσεις, όσο ετοιμαζόταν η έκδοση, συνεχείς, μη τυχόν και ξεχαστεί η λέξη «μυθιστόρημα», όπως είχε γίνει με τα *Στοιχεία για τη Δεκαετία του '80*, ενώ είχε μπει κανονικά στα *Τρία Ελληνικά Μονόπρακτα* και την *Ορθοκωστά*.¹

Τόσο από αυτή τη μαρτυρία όσο και από τα κείμενα του ίδιου του Βαλτινού είναι φανερό πως η επιμονή του δεν είναι τυχαία. Αντίθετα, συνιστά μόνιμη φιλοδοξία και επιδίωξη που διαπερνά το έργο του και διακρίνει την παρουσία του. Τα ασυνήθιστα μορφικά στοιχεία στα οποία επενδύει τις αφηγήσεις του και οι μορφικές καινοτομίες που επιχειρεί να εγγράψει στο μυθιστορηματικό ή αφηγηματικό είδος δεν έχουν, βέβαια, ως στόχο τους να αμφισβητήσουν την υπόσταση της πραγματικότητας ή να την παρουσιάσουν τροποποιημένη. Αντίθετα, την προϋποθέτουν και την ανακαλούν συνεχώς. Ο τρόπος άλλωστε με τον οποίο συνήθως δομείται το έργο του παραπέμπει σε τρεις διαφορετικές νοηματικές επιστρωματώσεις που παρουσιάζουν αναλογίες με την πλατωνική αντιμετώπιση της πραγματικότητας και της καλλιτεχνικής αναπαράστασής της. Τηρουμένων των αναλογιών και των επιμέρους διαφορών, στα έργα του διακρίνουμε: α) τη δεδομένη πραγματικότητα που βρίσκεται πίσω από την αφήγηση, β) μια προσωπική αφήγηση ή ένα ντοκουμέντο για αυτήν την πραγματικότητα και τέλος γ) τη λογοτεχνική απόδοση ή αναπαράστασή της.

Το ζήτημα στο οποίο παραπέμπουν οι μορφικές καινοτομίες του Βαλτινού αφορά κυρίως στη σύλληψη και την αναπαράσταση της πραγματικότητας. Η γραφή του μας προτρέπει να προβληματιστούμε τόσο για το περιεχόμενο της πραγματικότητας όσο και για τους τρόπους στους οποίους στηρίζομαστε για να την γνωρίσουμε και να μιλήσουμε για αυτήν και κατ' επέκταση για τη φύση κάθε αναπαράστασης. Πριμοδοτώντας το πρωτογενές υλικό ενός λογοτεχνικού έργου στο οποίο στηρίζεται μια αφήγηση, μας καλεί

να αναρωτηθούμε για τη θέση που μπορεί να έχει το υλικό αυτό στην αναπαράστασή του και συνάμα αν είναι δυνατόν να αποδοθεί μια ιστορία με τρόπους διαφορετικούς από αυτούς που έχουμε συνηθίσει να χρησιμοποιούμε. Ενώ τέλος οι μορφικές καινοτομίες, συμπεριλαμβανομένης και της έκτασης κάθε αφήγησης, ανακινούν ερωτήματα που αφορούν στην ειδολογική οριοθέτηση της αφήγησης ως αφήγησης και του μυθιστορήματος ως μυθιστόρημα.

Από όλα αυτά γίνεται φανερό ότι οι επιδιώξεις, αλλά και το ρίσκο, του Βαλτινού δεν απορρέουν απλώς και μόνο από τη φιλοδοξία ενός καλλιτέχνη να ξεφεύγει από το συνηθισμένο. Η προσπάθειά του να αποδώσει μια ιστορία με τρόπο που να αποφεύγει να είναι πάλι «μια μερίδα από τα ίδια»³, φαίνεται να συνδέεται με μια γνήσια προβληματική για τη σύλληψη και την αναπαράσταση του πραγματικού. Η επίμονη αναζήτηση νέων μορφών παραπέμπει στην καχυποψία και στο σκεπτικισμό απέναντι σε παραδοσιακές μορφές αφήγησης, που συχνά δίνουν την εντύπωση ότι μια ιστορία είναι έτσι όπως την παρουσιάζουν. Από τη στιγμή που όλοι οι αφηγητές, ιδιαίτερα όσοι φιλοδοξούν να μιλήσουν για πράγματα που έζησαν ή να συλλάβουν και να αποδώσουν την τρέχουσα ή την πρόσφατη ιστορία, δεν είναι ανεξάρτητοι από την ιδεολογία τους, ούτε είναι σε θέση να γνωρίζουν την όλη πραγματικότητα, ο μόνος ίσως τρόπος να μιλήσουν για αυτήν είναι να καταφύγουν σε μικροϊστορίες και σε προσωπικές αφηγήσεις, ή ακόμη να ανακαλούν συνεχώς το πρωτογενές υλικό από το οποίο αντλούν την ιστορία τους. Για τον Βαλτινό, φαίνεται πως δεν υπάρχει ένα προνομιακό σημείο από το οποίο να δούμε τα πράγματα, μια ιστορία ή ένα επεισόδιο, όπως ακριβώς πραγματικά είναι. Γι' αυτό ίσως μια επιλογή είναι να αφήσει κανείς τα ίδια τα πράγματα να μιλήσουν από μόνα τους, ακόμη κι αν αυτά είναι βουτηγμένα στη μυθοπλασία. Μια δεύτερη επιλογή είναι να αφηγηθεί μια ιστορία και παράλληλα να παραπέμπει στην κατασκευή της, υποδηλώνοντας έτσι τα προβλήματα που εγκυμονούν σε κάθε αναπαράσταση.

Η αναζήτηση νέων μορφών που προβληματοποιούν τη σχέση τέχνης και πραγματικότητας δεν αποτελεί βέβαια νέο φαινόμενο, ούτε συνιστά ανακάλυψη του Βαλτινού. Συνδέεται άμεσα με τη μετα-νεωτερική δυσπιστία για το αληθές και συγγενεύει με ανάλογα

ζητήματα που αναδύονται από τις μετα-νεωτερικές αφηγήσεις.⁴ Η πλαισιοθέτηση αυτή βοηθά σε κάποιο βαθμό να κατανοήσουμε την ευρύτερη προοπτική στην οποία λειτουργεί το έργο του. Ωστόσο, δεν εξηγεί τη σχέση του περιεχομένου της αφήγησης και της μορφής που υιοθετείται για να αποδοθεί αυτή η αφήγηση. Τι καθοδηγεί την επιλογή των συγκεκριμένων μορφών που και όχι κάποιων άλλων; και πώς επιλέγεται η μορφή στην οποία επενδύεται η εκάστοτε αφήγηση; Αυτά τα ερωτήματα σκοπεύουμε να αντιμετωπίσουμε στη συνέχεια, εξετάζοντας *Το Συναξάρι του Αντρέα Κορδοπάτη*, ένα από τα πρώτα έργα του Βαλτινού, στο οποίο ίσως βρίσκονται οι καταβολές της προοπτικής του.

2. Το Συναξάρι

Το *Συναξάρι* εξιστορεί το χρονικό των αποτυχημένων προσπαθειών του Αντρέα Κορδοπάτη, ενός υπαρκτού προσώπου, να μεταναστεύσει στην Αμερική κατά τις αρχές του 20ου αιώνα. Παρακινημένος από την ανέχεια, την οικονομική και κοινωνική αστάθεια, αλλά και τη μαζική μετανάστευση που ξεκινά εκείνη την περίοδο, ο ήρωας της ιστορίας αποπειράται να μεταναστεύσει τέσσερις φορές. Κάθε φορά όμως αποτυγχάνει να περάσει τον απαιτούμενο υγειονομικό έλεγχο. Κατά την τελευταία προσπάθειά του, μετά από πολλές ταλαιπωρίες και κακουχίες, φτάνει, μαζί με χιλιάδες άλλους μετανάστες από την νοτιο-ανατολική κυρίως Ευρώπη, στην Αμερική. Πάλι όμως απορρίπτεται από τις αρχές. Αυτή τη φορά, ωστόσο, αποφασίζει να παραμείνει παράνομα. Παραμένει έτσι στην Αμερική με τη βοήθεια των αδερφών του που είναι ήδη εκεί, από τον Νοέμβριο του 1907 μέχρι τον Ιούνιο του 1910, έξι περίπου μήνες λιγότερο από ό,τι απαιτείται για να πάρει άδεια παραμονής. Το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας αφιερώνεται σ' αυτό το διάστημα και ειδικότερα στις περιπέτειες του Κορδοπάτη ως παράνομου μετανάστη που αναγκάζεται να ματακινείται συνεχώς από πόλη σε πόλη για να αποφύγει τον εντοπισμό του και την απέλασή του από τις αρχές.

Η ιστορία του Κορδοπάτη είναι επομένως μια αποτυχημένη προσπάθεια επανεστίασης. Ο Βαλτινός αποφασίζει έτσι να αφηγηθεί μια ιστορία που αντιβαίνει τις στερεότυπες κοινοτοπίες για τη

μετανάστευση. Δεν έχουμε εδώ την επιτυχή ιστορία ενός ανθρώπου που εγκαθίσταται σε μια άλλη χώρα και κατορθώνει να ξεκινήσει μια νέα ζωή μακριά από την ανέχεια, ούτε ενός ανθρώπου που επιστρέφει ευκατάστατος στον τόπο του. Αλλά, την ιστορία ενός ανθρώπου που περνά αφάνταστες δυσκολίες στην προσπάθειά του να μεταναστεύσει και που στο τέλος γυρνά πίσω στο τόπο του με λιγοστά υλικά αγαθά - τεκμήρια της περιπέτειάς του - από τα οποία το σημαντικότερο ίσως είναι η ίδια η ιστορία του.

Αυτός είναι ίσως ένας από τους λόγους για τους οποίους ο Βαλτινός επιλέγει να βάλει τον ίδιο τον Κορδοπάτη να αφηγηθεί την ιστορία του. Πέρα από το ακόλουθο σημείωμα που παρατίθεται στην αρχή του σύντομου αυτού βιβλίου, η φωνή και η παρουσία του Βαλτινού φαινομενικά τουλάχιστον αποσύρρονται στο παρασκήνιο:

Ο Αντρέας Κορδοπάτης [γράφει ο Βαλτινός το 1964] ζει στο χωριό Δάρα Μαντινείας. Κοντεύει τώρα ενενήντα πέντε χρόνων. Τα περιστατικά που ακολουθούν, είναι ένα κομμάτι από τη ζωή του. Μερικά τα είχε γράψει ο ίδιος, άλλα μου τα διηγήθηκε. Αυτό στάθηκε το πρώτο υλικό. Ξανάφτιαξα την ιστορία από την αρχή, φροντίζοντας να διατηρηθεί το ύφος και η απλότητα της κουβέντας του. Αλλαγές στα γεγονότα έγιναν ελάχιστες, κυρίως σε σημεία που ήσαν απαραίτητες για λόγους τεχνικούς.⁵

Όλη, λοιπόν, η ιστορία αποδίδεται από τη φωνή και την οπτική γωνία του Κορδοπάτη, δίνοντας την εντύπωση πως ο Κορδοπάτης είναι ο συγγραφέας του κειμένου. Το ότι ο Βαλτινός στηρίζεται στο υλικό μιας πραγματικής ιστορίας και ότι επιφέρει ελάχιστες αλλαγές στα «γεγονότα» δεν είναι βέβαια ταυτόσημο με την απλή καταγραφή της ιστορίας. Όπως επίσης το ότι βάζει ένα πραγματικό πρόσωπο να αφηγείται την ιστορία του δεν σημαίνει ότι ο Βαλτινός λειτουργεί απλώς ως αντι-γραφέας. Κι αυτό γιατί υπάρχει μια τεράστια διαφορά ανάμεσα στο βίωμα των γεγονότων και στην αφήγηση του βιώματος ακόμη κι αν το πρόσωπο που έζησε τα γεγονότα είναι ίδιο με αυτό που τα αφηγείται. Το βίωμα δεν είναι η γλώσσα, αν και πολλά πράγματα μπορούν να βιωθούν ή να αναβιωθούν μέσω της γλώσσας.

Από τη στιγμή, ωστόσο, που ο Βαλτινός αποφασίζει να φτιάξει την ιστορία με αυτόν τον τρόπο, και όχι αποδίδοντάς τη σε μια συνηθισμένη «κλασική» αφήγηση, η πρόκληση που αντιμετωπίζει

είναι να διατηρήσει τον προφορικό τόνο της αφήγησης και συνεπώς ζωντανή την ψευδαίσθηση ότι όντως ο Κορδοπάτης είναι ο αφηγητής της ιστορίας. Δεν έχει άλλη επιλογή παρά να φτιάξει μια λιττή και απέριπτη αφήγηση, ανάλογη των δημοτικών τραγουδιών, εστιάζοντας στα κύρια περιστατικά των τεσσάρων δρομολογίων του ήρωά του. Έτσι, μολονότι η ιστορία στηρίζεται σε ένα πραγματικό πρόσωπο και σε πραγματικές εμπειρίες, δεν παύει να είναι μια ιστορία, που, όπως όλες οι ιστορίες που έρχονται στο πεδίο της γλώσσας, αποδίδεται με μυθοπλαστικό τρόπο. Χρήσιμα από αυτή την προοπτική είναι όσα μας πληροφορεί η Ι. Κλεφτογιάννη από συνομιλία της με τον Βαλτινό:

Ο Κορδοπάτης ήταν θεός συμμαθητή του. Τον γνώρισε όταν είχε πατήσει ήδη τα 80 του. «Ήταν ωραίος τύπος. Βάλανε τον συμμαθητή μου κι έγραψε σε μια λαϊκοκαθαρεύουσα πέντ' -έξι σελίδες τα απομνημονεύματά του. Τα διαβάζαμε και σπάγαμε πλάκα». Οι σελίδες αυτές είχαν μείνει στα κιτάπια του. Και όταν τυχαία ο Βαλτινός τα ξαναβρήκε, σκέφτηκε «τι ωραίο θέμα είναι η μετανάστευση και δη στο πρώτο κύμα της». Έτσι πήγε και βρήκε τον γερο-Κορδοπάτη, ο οποίος «έγραφε με το μυαλό. Θυμόταν τα πάντα». Ο Βαλτινός κράτησε σαν αρχή του κατά τη συγγραφή του «Συναξαριού» «τη λιτότητα της αφήγησης». Και μας παρέδωσε έναν απαστράπτοντα, καθάριο προφορικό λαϊκό λόγο. «Παρ' όλο που δεν υπάρχει προφορικός λόγος όταν κάτι είναι γραπτό. Διότι να μην είναι λαϊκός λόγος, αλλά είναι επεξεργασμένος, έντεχνος».⁶

Πρόκειται επομένως για μια ιστορία που βρίσκεται ή που θέλει να δώσει την εντύπωση πως βρίσκεται ανάμεσα στην πραγματικότητα και στη μυθοπλασία. Εκεί όπου συναντιώνται οι δύο αφηγητές - ο Κορδοπάτης που αφηγείται την ιστορία και ο Βαλτινός που βρίσκεται συνεχώς πίσω του. Ο ένας θέλει να φέρει τις εμπειρίες του στο πεδίο της γλώσσας, ενώ ο άλλος θέλει να δώσει φωνή στον ίδιο τον Κορδοπάτη και συνεπώς να φέρει στη γλώσσα τον προφορικό τόνο της φωνής του. Θα υποστηρίξαμε μάλιστα πως ο Βαλτινός δεν θέλει καν να αναπαραστήσει την ιστορία, τον ήρωα και τις εμπειρίες του, αλλά τη φωνή του ήρωα. Γι' αυτό βάζει τον ίδιο τον Κορδοπάτη να αφηγηθεί την ιστορία του. Η φωνή του Κορδοπάτη αναπόφευκτα προσθέτει στην αληθοφάνεια και στη γνησιότητα της αφήγησης,

ενώ παράλληλα γίνεται η αντιπροσωπευτική φωνή χιλιάδων άλλων μεταναστών. Μέσα από αυτήν ακούγεται μια ευρύτερη συλλογική εμπειρία και αναδύεται ενδεικτικά το κλίμα μιας ολόκληρης εποχής. Κατά συνέπεια, η συγκεκριμένη μορφή σε συνδυασμό με το σημείωμα του συγγραφέα στην αρχή του βιβλίου παίζουν λειτουργικό ρόλο στην αφήγηση ακριβώς επειδή τοποθετούν την ιστορία σε ένα πεδίο ανάμεσα στη μυθοπλασία και στην πραγματικότητα. Για να διερευνήσουμε όμως περαιτέρω αυτό το πεδίο χρειάζεται να σταθούμε περισσότερο στην ιστορία του Κορδοπάτη, ξεκινώντας από την απόφασή του να μεταναστεύσει.

3. Η απόφαση του Κορδοπάτη και η νέα υπαρξιακή ζώνη

Ο Κορδοπάτης αποφασίζει να μεταναστεύσει για λόγους που δεν προκαλούν έκπληξη: κοινωνική και οικονομική αστάθεια που καθιστούν αδύνατες τις όποιες προσπάθειες για βιώσιμες οικογενειακές επιχειρήσεις, καταστροφές από φυσικά φαινόμενα, ο πόλεμος του '97. Ο φυσικός του χώρος είναι ένας τόπος που δεν του προσφέρει ούτε ασφάλεια, ούτε ευκαιρίες, αλλά ούτε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει τα όνειρά του. Κάθε ένα νέο ξεκίνημα, κάθε όνειρο και κάθε προσπάθεια υλοποίησής του διαγράφουν μια τροχιά που τον επιστρέφει σε εκείνο που ήταν πριν το ξεκίνημα. Παραμένει έτσι ένας άνθρωπος χωρίς προοπτική, χωρίς κατεύθυνση και χωρίς κέντρο, ένας άνθρωπος ανέστιος, όντας στον τόπο του. Ο τόπος του είναι ένας τόπος που δεν του επιτρέπει να ξεδιπλώσει τα όνειρά του και συνεπώς ένας τόπος που δεν του προσφέρει τη δυνατότητα να διεκδικήσει το είναι του.

Όπως κάθε επιθυμία, έτσι και η επιθυμία της μετοικεσίας ξεκινά κι εδώ από μια έλλειψη ή από μια στέρηση. Πίσω όμως από την απόφαση δεν βρίσκεται απλώς και μόνο η δυσκολία της επιβίωσης, αλλά κάτι πιο ουσιαστικό που κινητοποιεί κάθε ύπαρξη, η δυνατότητα του ονείρου. Το όνειρο είναι προϋπόθεση ύπαρξης και η ανεσιτότητα προϋπόθεση για τη διεκδικησή του. Η απόφαση του Κορδοπάτη στηρίζεται έτσι στην ελπίδα πως υπάρχει κάπου αλλού ένας χώρος στον οποίο κάτι τέτοιο είναι πιθανό. Πρόκειται για μια ελπίδα που τροφοδοτείται από τυχαίες ειδήσεις, φήμες και προσωπικές μαρτυρίες και αναδύεται από την ανάγκη να διοχετευθεί

η ενέργεια ενός νέου ανθρώπου που πιστεύει πως μπορεί να φτιάξει και να γίνει. Αβάσιμη ή όχι δίνει πρόσβαση στη δυνητικότητα του ονείρου. Γι αυτό κυρίως, ο Κορδοπάτης, όπως και κάθε μετανάστης, αγκαλιάζει την αβεβαιότητα ενός άγνωστου χώρου. Ο χώρος αυτός παραμένει βέβαια για την ώρα μια υπόσχεση, μια αφηρημένη εικόνα χωρίς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Παρ' όλα αυτά, η άγνοια και η τυφλότητα που τον συνοδεύουν δεν αποτελούν τροχοπέδη, αλλά τροφή της ελπίδας.

Από τη στιγμή που αποφασίζει να φύγει, ο Κορδοπάτης εισέρχεται σταδιακά σε μια άλλη υπαρξιακή ζώνη στην οποία κυριαρχεί ο μέλλοντας χρόνος. Η ζωή του αποκτά νόημα και προοπτική. Τώρα, μπορεί να σκεφτεί και να ονειρευτεί το μέλλον. Η ενικότητα της προηγούμενης ύπαρξής του δίνει έτσι τη θέση της σε μια σειρά χρονικών αλλά και χωρικών εντάσεων. Ο κόσμος του χωρίζεται ανάμεσα στο εδώ και στο εκεί, στο παρόν και στο μέλλον, στην πραγματικότητα και στην επιθυμία της επανεστίασης, στο χώρο που βρίσκεται και στο χώρο που θα ήθελε να είναι, στο πεδίο που κινείται το σώμα του και στο φαντασιακό πεδίο που κατοικεί ο νους του. Στο πλαίσιο αυτών των διχοτομιών, όλα μένουν στην άκρη για να προετοιμάσουν εκείνο που δεν έχει έρθει ακόμη. Η ζωή στο εδώ, όπως γίνεται φανερό από το ακόλουθο χωρίο, τίθεται σε αναμονή.

Η μάνα μου με έβλεπε που είχα βάλει το κεφάλι κάτω να φύγω και στενοχωριόταν. Δεν ήθελε να ξενιτευτώ. Και τότε σκέφτηκε να με παντρέψει. Έβαλε μια αδερφή της να μου το πει. Ήταν ένα ωραίο παχουλό κορίτσι, χαρούμενο. Μου έπεσε η θειά μου από κοντά, να τα φτιάξουμε να την πάρω. Της λέω δεν γίνεται τίποτα. Το κορμί μου με παίδευε [,] δεν την άντεχα τη μοναξιά. Αλλά είχα άλλα στο νου μου. (σ. 37)

4. Η εμπειρία του ενδιάμεσου χώρου

Αυτή η ενδιάμεση κατάσταση επιτείνεται όταν πλέον ο Κορδοπάτης ξεκινά το ταξίδι για την Αμερική. Ήδη στο πλοίο βρίσκεται ανάμεσα σε διαφορετικές εθνικότητες με κοινή μοίρα, αλλά με διαφορετικές αντιλήψεις και αξίες, διαφορετικές πολιτισμικές και θρησκευτικές πρακτικές, διαφορετικές διατροφικές συνήθειες και γλώσσες. «Ήμαστων», γράφει, «κοντά τρεις χιλιάδες

από διάφορες φυλές: Έλληνες, Βούλγαροι, Αλβανοί, Τούρκοι, Ρώσοι, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Αυστριακοί.» (σ. 47). Από τη στιγμή που αρχίζει να ξεμακραίνει από την αρχική του εστία, παύει να κατοικεί στο πεδίο της τοπικής ομοιομορφίας. Εισέρχεται σε «ζώνες επαφών» με άλλους πολιτισμούς και εκτείνεται συνεχώς σε διαφορετικές παραδόσεις.

Άνθρωποι, οι οποίοι στο παρελθόν, εξαιτίας πολιτισμικών, γεωγραφικών και ιστορικών διαφορών έμεναν σε απόσταση ο ένας από τον άλλο, τώρα με τη μετανάστευση ακολουθούν πορείες που βρίσκουν σημεία επαφής. Τα σημεία αυτά διακρίνονται από πολιτισμικές μείξεις και συνεπώς συνιστούν περιοχές μεταμόρφωσης. Η προοπτική του Κορδοπάτη έτσι διευρύνεται. Η ιδιουσυστασία του, ο κόσμος του, αλλά και ο τρόπος που βλέπει τον εαυτό του αλλάζουν. Η προοπτική της μίας οπτικής γωνίας δίνει τη θέση της σε μια ποικιλία οπτικών γωνιών. Ο κόσμος του αρχίζει να ξεφεύγει από τα όρια του τοπικού και του εθνικού και γίνεται ένας κόσμος διασταυρώσεων με άλλους.

Όπως είναι επόμενο, όταν καταφέρνει να ξεφύγει στην αμερικανική ενδοχώρα, οι αλλαγές που υφίσταται γίνονται ακόμη μεγαλύτερες. Τα ίχνη τους αποτυπώνονται κατ' αρχήν στη γλώσσα του, που επίσης αρχίζει να κινείται σ' έναν ενδιάμεσο χώρο:

«Ιταλιάνο; μου λέει.

Νο, Γκρέκο, του λέω.

Μπόνο Γκρέκο.

Ιταλιάνο; τον ρωτάω.

Γιες, μου λέει

Μπόνο Ιταλιάνο, του λέω κι εγώ.

Τον ρωτάω ύστερα, γκρικ σάλα, δωμάτιο ύπνου. Έκλαιγαν τα μάτια μου. Δεν μπορήγαμε να συνεννοηθούμε.» (σελ. 59)

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την ταυτότητά του. Αναγκασμένος να παίζει κρυφτό με τις αρχές, σε κάθε πόλη που πηγαίνει, επινοεί συνεχώς διαφορετικά ονόματα και υιοθετεί διαφορετικές ταυτότητες. Ο πραγματικός εαυτός του μένει στο περιθώριο. Έτσι, που στο τέλος γίνεται σχεδόν ο σωσίας της ταυτότητας που θέλει να αποκτήσει.

«Πήγαμε στο εργοστάσιο κι έγραψαν τα ονόματά μας. Εγώ έβαλα Τομ Κάλας, όχι Αντρέας Κορδοπάτης, γιατί με κυνηγούσαν οι

κλητήρες, να χάσουν τα αγνάρια μου. Άλλαξα ονόματα και επίθετα πολλά.» (σ. 93-94).

Ίσως, όμως, τίποτε άλλο δεν φανερώνει περισσότερο το ενδιαμέσο πεδίο που κατοικεί ο Κορδοπάτης, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Αμερική, όσο η εμπειρία του χώρου. Προσπαθώντας να αποφύγει το βλέμμα των αρχών, δεν έχει άλλη επιλογή παρά να μετακινείται συνεχώς. Ως παράνομος μετανάστης, ο κόσμος του γίνεται έτσι ο κόσμος της λαθραίας περιπλάνησης. Όταν αναλογισθούμε πως σε διάστημα δυόμισι ετών αλλάζει διαμονή δεκαοκτώ φορές⁸, ο χώρος, για τον Κορδοπάτη, είναι ένα πεδίο άφιξης και αναχώρησης. Ο προσανατολισμός του στο χώρο δεν έχει να κάνει με τη γεωγραφική θέση των πόλεων, αλλά με την ασφάλεια που αυτές μπορούν να προσφέρουν. Οι πόλεις υπάρχουν ως προσωρινοί σταθμοί. Είναι απλά σημεία στο χάρτη, που οδηγούν από τη μια προσωρινή εστία με την άλλη. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ανεσιτότητας είναι όταν, σε κάποιο σημείο της περιπλάνησής του, χώρος διαμονής γίνεται ένα τραίνο - το κατ'εξοχήν ενδιαμέσο. Ζει, τρώει και κοιμάται εν κινήσει, σε μια εστία, που εξ ορισμού αντιβαίνει το νόημα της εστίας.

«Μέναμε σε βαγόνια επίτηδες για εργάτες. Μαγειρεύαμε μέσα, κοιμόμασταν το βράδυ κι όταν η εταιρεία είχε ανάγκη για άλλο μέρος, μας έπαιρνε και μας κουβάλαγε τη νύχτα. Έτσι ξημερωθήκαμε και δουλέψαμε σε διάφορες πολιτείες: Σέντερ Πάρκ, Λόγγαν, Μπόζεμαν, Λίβινστιν.»(σ. 89).

Ο Κορδοπάτης αναγκάζεται έτσι να μετακινείται από πόλη σε πόλη, από εργασία σε εργασία, να μετακινείται στο χώρο και στο χρόνο. Το παράδοξο αυτής της εμπειρίας είναι ότι προσπαθεί να μην αφήσει ίχνη σε ένα χώρο που θέλει να κάνει δικό του. Επιθυμεί ένα σταθερό σημείο, για να μπορέσει να ανήκει, αλλά αυτή η επιθυμία τον ωθεί να μετακινείται. Έχουμε κι εδώ μια επανάληψη και μια επιστροφή σ' αυτό που ήταν. Ωστόσο, η επιστροφή, αντίθετα από ό,τι συνέβαινε στην αρχική του εστία, δεν οδηγεί στο ίδιο σημείο, αλλά σε έναν διαφορετικό χώρο και σε μια διαφορετική ταυτότητα. Ο χώρος, βέβαια, κρατά την υπόσχεση της μόνιμης εγκατάστασης, αλλά ακόμη δεν έχει επενδυθεί με μνήμες και δεν έχει δημιουργήσει δεσμούς για να γίνει τόπος. Κι εδώ ο Κορδοπάτης παραμένει ανέστιος.

Σ' αυτό το πλαίσιο συνεχούς κίνησης, το μόνο φαινομενικά σταθερό σημείο είναι οι συγγενείς και οι συχωριανοί του. Κάθε φορά που βρίσκεται σε μια νέα πόλη, το πρώτο πράγμα που αναζητά είναι άνθρωποι από το χωριό του. Από αυτούς η προσμονή υποστήριξης είναι αυθόρμητη και αυτονόητη. Αν δεν βρει τέτοιο στήριγμα, τότε η ακτίνα του κύκλου μεγαλώνει σε μια μεγαλύτερη νοητή επιφάνεια, πάντα όμως με κέντρο την αρχική του εστία. Η παρουσία αυτών των ανθρώπων συμβάλλει στη σταδιακή μετατροπή του χώρου σε τόπο. Με αυτούς υπάρχει μια αίσθηση του γνώριμου μέσα στο ανοίκειο, όχι μόνο λόγω κοινής καταγωγής και κοινών βιωμάτων, αλλά κυρίως λόγω της κοινής γλώσσας. Διαφορετικά μένει βουβός: «Ταξίδενα τριάμισι μερόνυχτα. Χωρίς φίλους, χωρίς Έλληνες να κουβεντιάζω, μόνος μου σα σακί δεμένο.» (σ. 74). Το οικείο γίνεται το αντίδοτο στην απειλή του άγνωστου.

Μια δεύτερη ανθρώπινη παρουσία που συμβάλλει σ' αυτή την αλλαγή είναι άλλοι μετανάστες. Παρά τις όποιες διαφορές τους, έχουμε εδώ μια σιωπηρή αναγνώριση συγγένειας. Η αποξένωση που μοιράζονται δημιουργεί μια αίσθηση συλλογικότητας η οποία προφανώς απορρέει από την αναζήτηση μιας νέας εστίας και τις εμπειρίες με τις οποίες συνδέεται αυτή η αναζήτηση. Μαζί τους μοιράζεται το βίωμα του ενδιάμεσου χώρου. Σε καταλαβαίνω γιατί έχω περάσει ή περνάω αυτά που περνάς. Σ' αυτόν το καινούριο κόσμο, εκείνο που φέρνει τους ανθρώπους κοντά είναι η παραπλήσια γλώσσα μιας κοινής εμπειρίας, ακόμη κι όταν η γλώσσα αυτή βρίσκεται σε σπασμένες ή άναρθρες φράσεις.

Η αίσθηση του χώρου καθορίζεται έτσι από σημεία ασφάλειας ανάμεσα σε ανθρώπους με κοινά σημεία και κοινές εμπειρίες. Με την πάροδο του χρόνου, παρά τις συνεχείς μετακινήσεις, μέσα από αυτά τα σημεία, ο χώρος αρχίζει να αποκτά μια οικειότητα γιατί πάνω του εγγράφονται εμπειρίες και μνήμες, συναντήσεις και διασταυρώσεις με ανθρώπους που είτε είναι δικοί του είτε μοιράζονται μαζί του παραπλήσιες εμπειρίες.

5. Η δυναμική του ενδιάμεσου χώρου

Οι αντίξοες συνθήκες που συναντά στην Αμερική όχι μόνο δεν διαφέρουν από εκείνες που αντιμετώπιζε πριν φύγει από τον τόπο

του, αλλά είναι ακόμη χειρότερες. Μετακινείται από πόλη σε πόλη, δυσκολεύεται να βρει εργασία, ζει ως φυγάς που έχει συνεχώς κατά νου να σβήνει τα ίχνη που αφήνει πίσω του. Σ' όλα αυτά έρχεται να προστεθεί η οικονομική κρίση του 1908 που δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο τα πράγματα. Παρ' όλα αυτά ο Κορδοπάτης επιμένει, γιατί αρκετά πράγματα του δίνουν τώρα τη δύναμη να υπομείνει καταστάσεις που πριν δεν μπορούσε.

Ο χώρος, ανάμεσα στην επιθυμία για μια καινούρια αρχή και στην πραγματικότητα που αντιμετωπίζει, διαμορφώνει ένα δυναμικό, ανοιχτό πεδίο απελευθερωμένο από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος. Έχοντας αφήσει πίσω του τις συντεταγμένες της προγενέστερης ύπαρξής του και κατ' επέκταση όλα όσα περιόριζαν το ξετύλιγμα του είναι του, βλέπει τώρα ότι, παρά τις τεράστιες δυσκολίες, αν επιμείνει μπορεί κάπου να φτάσει. Βασικό κίνητρο παραμένει η εκπλήρωση της τριχρονής παραμονής που θα του εξασφαλίσει νόμιμη άδεια παραμονής. Κάθε μέρα που περνά, τον φέρνει πλησιέστερα σ' αυτό το στόχο. Κι όσο κοντύτερα βρίσκεται σ' αυτόν, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες της μόνιμης εγκατάστασής του.

Η πρόκληση της επιτυχίας μέσα σε αντίξοες συνθήκες, ιδιαίτερα από τη στιγμή που αυτή εντάσσεται στο πεδίο της προσωρινότητας, αποτελεί ένα ακόμη κίνητρο. Η προσωρινότητα αποτελεί μια ανάπαυλα από τη δέσμευση. Απελευθερώνει από όλες τις έγνοιες, εκτός από τη δέσμευση της παραμονής. Όλα τώρα, συμπεριλαμβανομένης και της μόνιμης εγκατάστασης, βρίσκονται σε αναστολή. Χωρίς ρίζες στον τόπο και με το χρόνο να μην έχει βρει την κανονική του ροή, είναι πιο εύκολο να αφήνει το ένα για να κάνει το άλλο. Προσηλωμένος, έτσι, στο στόχο της μελλοντικής παραμονής, το παρόν αποτελεί ένα διάλειμμα ανάμεσα σ' ένα παρελθόν που δεν τον αφήνει να ονειρευτεί και σ' ένα μέλλον που υπάρχει ως υπόσχεση. Γι αυτό τώρα μπορεί να αντέξει όλες τις δοκιμασίες και να υπομείνει όλες τις αναποδιές. Από αυτή την προοπτική, οι αντιξοότητες λειτουργούν σαν μέσο για να αποκαλυφθούν δυνατότητες που ίσως ακόμη και ο ίδιος ο Κορδοπάτης δεν ήξερε ότι είχε.

Αντίθετα, λοιπόν, από ό,τι θα περίμενε κανείς, η απουσία μιας μόνιμης εστίας δεν δηλώνει μόνο έλλειψη. Γεννά παράλληλα μια παράξενη ενέργεια που πυροδοτεί την ελπίδα και τη δυνατότητα του

ονείρου. Το να βρεθεί κανείς ανάμεσα στην αφετηρία και στην άφιξη σημαίνει πως βρίσκεται μπροστά σ' ένα αχαρτογράφητο πεδίο που προσφέρεται ως δυνατότητα εξερεύνησης και ανοίγει νέες προοπτικές ύπαρξης. Με βάση την εμπειρία του Κορδοπάτη, θα λέγαμε πως η μονιμότητα μιας κατοικίας παραπέμπει σε στάση, η έλλειψή της σε κίνηση. Γι' αυτό το ενδιάμεσο, ένας χώρος ανάμεσα στην επιθυμία και την πλήρωση, είναι ένα ζωτικό πεδίο που δεν τροφοδοτεί απλώς και μόνο την υπόσχεση της ευζωίας, αλλά διατηρεί ζωντανό το ενδεχόμενο να ανακτήσει κανείς όλα όσα έχει χάσει, ακόμη και να ανακτήσει το είναι του. Σκιαγραφεί ένα χώρο, όπου η υπόσχεση της άφιξης πληροί την επιθυμία του «κατοικείν»⁹, περισσότερο ακόμη κι από τη μόνιμη κατοικία. Διαθέτει μια ανεξάντλητη δυναμική, γιατί συνεχώς καλεί το άτομο στη δυναμικότητα της ύπαρξης. Είναι ίσως ένας χώρος ανάλογος με αυτόν της παιδικής αθωότητας που πιστεύει πως μπορεί να πετύχει εκεί που η λογική του ενήλικα λέει πως είναι αδύνατο. Δεν θα ήταν επομένως υπερβολή να υποστηρίξουμε πως ο Κορδοπάτης είναι στο σπίτι του ακριβώς όταν βρίσκεται ανάμεσα, αφού εκεί η ελπίδα έχει στη διάθεσή της μια ενέργεια που δεν της την παρέχει η μονιμότητα της εγκατάστασης.

6. Το ενδιάμεσο της αφήγησης

Για να φτάσεις πρέπει να κατοικήσεις εκείνο που δεν είναι ούτε εδώ ούτε εκεί. Το ενδιάμεσο είναι η προϋπόθεση της άφιξης. Ο Κορδοπάτης, όμως, δεν φτάνει πουθενά. Διαγράφει έναν κύκλο και γυρίζει εκεί από όπου ξεκίνησε. Όταν αρχίζει να νιώθει άνετα στο νέο χώρο φανερώνει το πραγματικό του όνομα, προδίδεται από συντοπίτες του, συλλαμβάνεται και απελευνεται. Η εμπειρία του παραμένει η εμπειρία του ανάμεσα, όπως είναι η εμπειρία κάθε μετανάστη. Στην περίπτωση του, όμως, όχι ανάμεσα σε δύο τόπους, όπως συνήθως συμβαίνει με έναν «τυπικό» μετανάστη, αλλά ανάμεσα στην αναχώρηση και στην άφιξη, στην επιθυμία για εγκατάσταση και στο χρόνο που η επιθυμία αυτή θα μπορέσει να γίνει πραγματικότητα. Το μάλλον μυθοπλαστικό κλείσιμο του βιβλίου έρχεται να επιβεβαιώσει τη σημασία αυτού του ενδιάμεσου χώρου. Μετά την απέλασή του, στο δρόμο της επιστροφής προς το χωριό του, φτάνοντας πλέον στην Τρίπολη, ο Κορδοπάτης σχεδιάζει ήδη το επόμενο ταξίδι:

«Κατεβαίνω και πάω στο πραχτορείο Μαλούχου. Ήταν ένας νέος υπάλληλος. Του λέω: Σε έξι μήνες ειδοποίησέ με όταν έχει πλοίο. Και άφησα όνομα και σύσταση.» (σ. 138).

Από όλα αυτά γίνεται φανερό πως ο τρόπος με τον οποίο ο Βαλτινός αποδίδει την ιστορία δεν είναι τυχαίος. Δεν επιχειρεί απλώς να αφηγηθεί την ιστορία με έναν τρόπο που ξεφεύγει από τα συνηθισμένα. Διαμορφώνοντας έναν χώρο που βρίσκεται ανάμεσα στην προσωπική εξιστόρηση και στη μυθοπλασία, επιλέγει μια μορφή που ανταποκρίνεται στο ενδιαμέσο της εμπειρίας του Κορδοπάτη.

Παράλληλα, η επιλογή του Βαλτινού έμμεσα παραπέμπει σε μια άλλη συνθήκη που βρίσκεται στο κέντρο κάθε αφήγησης, ιδιαίτερα μάλιστα όταν πρόκειται για την αφήγηση μιας πραγματικής εμπειρίας. Τη στιγμή που ο Κορδοπάτης αφηγείται την ιστορία του μετά από χρόνια είναι επόμενο ότι ιστορία αυτή είναι εμβολιασμένη με τη μυθοπλαστική εκδοχή που αθόρυβα της προσαρτεί η μνήμη. Θυμάται αυτά που ήταν σημαντικά για τον ίδιο και την επιβίωσή του μέσα στο πλαίσιο της αναδρομικής θεώρησής τους. Κατά συνέπεια, στην ιστορία του βρίσκονται ήδη συνυφασμένα η πραγματικότητα και η μυθοπλασία, τόσο από τα κενά που άφησε η μνήμη και τα γέμισε ο νους και η φαντασία, όσο και από τη σημασία που ο ίδιος απέδωσε στα γεγονότα που έζησε. Η ιστορία φτάνει έτσι στον Βαλτινό ήδη διαμεσολαβημένη από τη γλώσσα αλλά και από τη μνήμη. Γι' αυτό ίσως ο πιο αποτελεσματικός τρόπος απόδοσης αυτής της ιστορίας είναι ακριβώς όπως αποδόθηκε, δηλαδή σαν ένα ανάμεσα στο πως την έζησε πραγματικά ο Κορδοπάτης και στο πως την έπλασε στο νου του.

Το γεγονός, βέβαια, ότι το ίδιο το κείμενο αξιώνει πως βρίσκεται στα όρια της λογοτεχνίας και της προσωπικής εξιστόρησης ενός υπαρκτού προσώπου ενδέχεται να μας αποξενώνει ως αναγνώστες από το κείμενο ως λογοτεχνία. Γίνεται, κατά τρόπο ανάλογο με τον ήρώα του, ο ξένος της «τυπικής» λογοτεχνικής αφήγησης για να αποσταθεροποιήσει εκείνο που εκλαμβάνουμε ως δεδομένο και να μας βάλει να ξανασκεφτούμε κριτικά τις συνηθισμένες κοινοτοπίες περί μετανάστευσης. Όσο όμως μας αποξενώνει με τη μορφή του, τόσο μας ελκύει με τον προσωπικό τόνο και την προφορικότητα της αφήγησης. Ο αναγνώστης μπορεί να μην αισθάνεται σαν στο σπίτι του

στο κείμενο του Βαλτινού, αισθάνεται όμως άνετα στην απλότητα και στην αμεσότητα της φωνής του Κορδοπάτη. Παρακολουθεί με συμπάθεια την περιπέτειά του, συμπάσχει με τα δεινά του και συγκινείται με την αγωνία του, γιατί είναι σαν να ακούει την περιπέτεια ενός δικού του ανθρώπου. Το κείμενο παρουσιάζεται ανοίκειο και οικείο ταυτόχρονα, σαν ένα ανάμεσα, όπως η εμπειρία του ίδιου του Κορδοπάτη.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πίσω από την ιστορία του Κορδοπάτη βρίσκεται ένα υπαρκτό πρόσωπο και μια συγκεκριμένη πραγματικότητα. Τη στιγμή όμως που αυτή η πραγματικότητα έρχεται σε μας διαμεσολαβημένη από τη γλώσσα και τα απομεινάρια της μνήμης, η πρόσβασή μας σ' αυτήν θα είναι πάντα προβληματική. Ο μόνος ίσως τρόπος με τον οποίο μπορούμε να τη γνωρίσουμε είναι μέσα από την υποκειμενική αντίληψη και το προσωπικό βίωμα. Για να γίνει αυτό, ο συγγραφέας πρέπει να αποσυρθεί στο παρασκήνιο, έτσι ώστε η ανώνυμη μονάδα να αποκτήσει φωνή και όνομα. Μια τέτοια αφήγηση κατορθώνει να αποφεύγει τη γενίκευση και ταυτόχρονα να την ανακαλεί. Συγχρόνως, δημιουργεί ένα πεδίο μέσα από το οποίο κοιτά λοξά και την πραγματικότητα και την αφήγηση, με αποτέλεσμα να τραβά τη ματιά μας τόσο στους τρόπους με τους οποίους μιλάμε γι' αυτήν όσο και στους τρόπους με τους οποίους την επενδύουμε με νόημα. Όπως, λοιπόν, ο ενδιάμεσος χώρος του Κορδοπάτη κρατά ανοιχτή τη δυνατότητα του ονείρου, έτσι και ο ενδιάμεσος χώρος της αφήγησης του Βαλτινού ανοίγει τη δυνατότητα της γραφής στην εμπειρία και στο βίωμα, ενώ παράλληλα παραπέμπει στην προβληματική που συνοδεύει την αφήγησή τους.

Η μυθοπλαστική «επένδυση» μιας πραγματικής ιστορίας συνιστά συνθήκη της ανθρώπινης ύπαρξης που συνδέεται άμεσα με το τρόπο που βιώνουμε αλλά και θυμόμαστε μια δεδομένη πραγματικότητα. Η αφήγηση της ιστορίας του Κορδοπάτη φαίνεται να στηρίζεται στην προβληματική αυτής της συνθήκης και συνάμα να ανταναικλά στη δομή της την εμπειρία του ήρωα. Αν τούτο ισχύει για όλο το έργο του Βαλτινού συνιστά μια υπόθεση εργασίας που θα άξιζε να διερευνηθεί περαιτέρω. Υπάρχουν, ωστόσο, αρκετά παραδείγματα από το έργο του Βαλτινού που παραπέμπουν σ' αυτή τη συνθήκη. Εδώ περιοριζόμαστε να σημειώσουμε ότι κάτι ανάλογο γίνεται και

στον *Ανάπλον*, το τελευταίο του βιβλίο, όπου η «μυθοπλαστική» αυτοβιογραφία του συγγραφέα δίνεται υπό τη μορφή συνέντευξης σε μια νεαρά ερευνήτρια. Το πρώτο μέρος του βιβλίου αναπαράγει μια πραγματική συνέντευξη, η οποία στη συνέχεια γίνεται η μορφή της αφήγησης με την οποία ο Βαλτινός αποδίδει μυθοπλαστικά τις καταβολές του έργου του. Η επιλογή κι εδώ δεν είναι τυχαία. Το περιεχόμενο της αφήγησης αναζητά μια κατάλληλη μορφή και τη βρίσκει στη συνέντευξη ενός γνωστού συγγραφέα.

Notes

- 1 Στ. Ζουμπουλάκης, «Αναπλέοντας προς τη Σκοτεινή Ρίζα», *The Athens Review of Books*, (Ιούνιος 2012), σ. 9.
- 2 Σε συνέντευξή του για το έργο *Στοιχεία για τη Δεκαετία του '60*, ο Βαλτινός σημειώνει: «Στη *Δεκαετία του '60* έγινε μια εκμετάλλευση υπαρκτών πραγμάτων, αλλά ταυτόχρονα και μια ανείρεσή τους, μια ανατροπή τους. Αυτός ο χώρος, ο ιστορικό - κοινωνικός, μας εποχής δεν μπορούσε να αντιμετωπιστεί με άλλον τρόπο, διότι δε θα είχε νόημα πια. Το να κάνεις ένα κλασικότροπο μυθιστόρημα πάνω σ' αυτή τη σημαντική δεκαετία θα οδηγούσε πιθανότατα, τουλάχιστον αυτοί ήταν οι δικοί μου φόβοι, *πάλι σε μια μερίδα από τα ίδια.*» στο «Μια συνομιλία με τον Σάββα Παύλου», περ. *Ακμή*, Έτος Β', Τεύχος 6, 1991, σ. 15. Η υπογράμμιση δική μας.
- 3 Βλ. λ.χ. Jean-Francois Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester: Manchester University Press, 1987, Fr. Jameson, *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism*, London & New York: Verso, 1991, L. Hucheson, *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*, New York & London: Routledge, 1988 και L. Hucheson, «The Politics of Parody.» *The Politics of Postmodernism*, New York: Routledge, 1989. 93-117.
- 4 Χρησιμοποίησ την έκδοση Θ. Βαλτινός, *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη*, Αθήνα: Άγρα, 1990, σ. 9. Στο εξής οι παραπομπές δίνονται εντός του κειμένου. Το *Συναξάρι* πρωτοδημοσιεύεται σε συνέχειες στο περ. *Ταχυδρόμος* τον Ιανουάριο- Φεβρουάριο 1964.
- 5 Ι. Κλεφτογιάννη, «Η Ιστορία ενός Σύγχρονου Οδυσσέα», *Ελευθεροτυπία*, 5 Νοεμ. 2011. Σε εισαγωγικά αποδίδονται τα λόγια του Βαλτινού.
- 6 Ο ακόλουθος διάλογος με έναν μετανάστη που επιστρέφει για λίγο στον τόπο του είναι χαρακτηριστικός του τρόπου με τον οποίο ο Κορδοπάτης συλλέγει πληροφορίες:
 Πως περνάγατε στην Αμερική;
 Πολύ καλά, ό,τι θέλαμε τρώγαμε. Φτηνά πράματα, ρούχα, παπούτσια.
 Το μεροκάματο;
 Άλλος δύο δολάρια, άλλος ένα κ' εβδομήντα πέντε, άλλος ενάμισι.
 Δουλειές πολλές;
 Πολλές. Γραμμές, μίνες για το χρυσό, για κάρβουνο και άλλες. (σ. 24)

- 7 M. L. Pratt, «Arts of the Contact Zone», *Profession*, (1991), σ. 33-40.
- 8 Νέα Ορλεάνη - Σανλαίκι Σίτι - Ποκατέλο - Νάμπα Αϊντάχο - Βόισενς Αϊντάχο - Ποκατέλο - Μπιούτη Μοντάνα - Σέντερ Παρκ - Δόγγαν - Μπόζεμαν - Λιβινστιν - Μισούλα - Σαν Ρίτζι - Μισούλα - Μπιούτη Μοντάνα - Ποκατέλο - Νέα Υόρκη.
- 9 Βλ. M. Heidegger, «Building Dwelling Thinking», *Poetry, Language Thought*, (μετ. A. Hofstadter), New York: Harper Perennial, 2001, 141-159.

References

- Βαλτινός, Θ., *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη*, Αθήνα: Άγρα, 1990.
- Βαλτινός, Θ., «Μια συνομιλία με τον Σάββα Παύλου», περ. *Ακμή*, Έτος Β', Τεύχος 6, 1991, σ. 169-182.
- Βαλτινός, Θ., *Ανάπλους*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2012.
- Cresswell, T., *Place. A Short Introduction*, Oxford: Blackwell, 2004.
- Heidegger, M., «Building Dwelling Thinking», *Poetry, Language, Thought*, (αγγλ. μετ. A. Hofstadter), New York: Harper Perennial, 2001, 141-159.
- Huchon, L., *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*, New York & London: Routledge, 1988.
- Huchon, L., «The Politics of Parody.» *The Politics of Postmodernism*, New York: Routledge, 1989. 93-117.
- Fr. Jameson, *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism*, London & New York: Verso, 1991.
- Κλεφτογιάννη, Ι., «Η Ιστορία ενός Σύγχρονου Οδυσσέα», *Ελευθεροτυπία*, 5 Νοεμ. 2011.
- Kriseva, Julia, *Strangers to Ourselves*, NY: Columbia Uni Press, 1991.
- Lefebvre, H., *The Production of Space*, (μετ. D. Nicholson-Smith), Oxford: Blackwell, 1991.
- Lyotard, Jean-Francois, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester: Manchester University Press, 1987.
- Malpas, J. E., *Place and Experience*, New York: Cambridge University Press, 1999.
- Παπαθεοδώρου, Γ., «Το Παιχνίδι της μνήμης και της Λήθης. Ζητήματα Ιστορίας και Ιδεολογίας στην πεζογραφία του Θανάση Βαλτινού», *Νέα Εστία*, 1802 (2007), σ. 82-94.
- Παϊβανάς, Δ., *Βία και Αφήγηση. Ιστορία, Ιδεολογία και Εθνικός Πολιτισμός στην Πεζογραφία του Θανάση Βαλτινού*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2012.

- Pratt, M. L., "Arts of the Contact Zone", *Profession*, (1991), σ. 33-40.
- Ραυτόπουλος, Δ., "Το Μυθιστόρημα Τεκμηρίων κατά Βαλτινόν", *Νέα Εστία*, 1802 (2007), σ. 29-54.
- Rapport, N & Dawson, A., *Migrants of Identity. Perceptions of Home in a World of Movement*, Oxford: Berg, 1998.
- Ζουμπουλάκης, Στ., «Αναπλέοντας προς τη Σκοτεινή Ρίζα», *The Athens Review of Books*, (Ιούνιος 2012), σ. 6-10.